

22. РГИА, ф. 796, оп. 49, д. 13, 66 л.

23. РГИА, ф. 796, оп. 50, д. 359, 8 л.

24. РГИА, ф. 796, оп. 60, д. 132, 66 л.

25. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 2011, оп. 1, спр. 13, 8 арк.

Ірина Петренко

БРАКОСОЧЕТАННЯ МИРЯН ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ЗАПРЕЩЕННИХ СТЕПЕНЯХ РОДСТВА В ГЕТМАНЩИНІ XVIII В. (НА ОСНОВЕ ДОКУМЕНТІВ ФОНДА «ЧЕРНИГОВСЬКА ДУХОВНА КОНСИСТОРИЯ»)

В статті на основі документів фонду „Чернігівська духовна консисторія” проаналізовано таке явище шлюбно-сімейних відносин, як шлюбосочетання мирян XVIII ст. в заборонених Православною Церквою степенях кровного, духовного родства і своячества. Проаналізовані причини і наслідки ігнорування мирянами степенів родства при укладанні шлюбів, а також роль духовенства в освященні незаконних шлюбів.

Ключеві слова: шлюбно-сімейні відносини, венчання, степені родства, кровне, духовне родство, своячество, Православна Церква, духовне правління.

Iryna Petrenko

WEDDINGS OF LAYMEN OF ORTHODOX CHURCH IN THE FORBIDDEN RELATIONSHIP DEGREES IN GETMANSHCINE XVIII CENTURY (ON THE BASIS OF DOCUMENTS OF FUND «THE CHERNIGOV SPIRITUAL CONSISTORY»)

In article on the basis of documents of fund «Chernigov Spiritual Consistory» such phenomenon of the matrimonial relations as weddings of laymen of the XVIII century in the degrees of blood, spiritual relationship and a brother-in-law forbidden by Orthodox Church is analysed. The reasons and consequences of ignoring by laymen of degrees of relationship are analysed at the conclusion of marriages, and also a clergy role in consecration of illegal marriages.

Keywords: matrimonial relations, weddings, relationship degrees, blood, spiritual relationship, brother-in-law, Orthodox Church, spiritual board.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2015

УДК 34(091)

Ганна Доманова

МІСЬКЕ СУДОЧИНСТВО (ЗА АКТОВИМИ КНИГАМИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО МАГІСТРАТУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.)

Стаття присвячена судовим повноваженням Чернігівського магістрату, який розглядав як цивільні, так і нескладні кримінальні справи. Головну увагу приділено міським актовим книгам другої половини XVIII ст., які зберігаються у фонді Чернігівського магістрату і дають змогу визначити характер справ та прослідкувати особливості процесу судочинства.

Ключові слова: Чернігівський магістрат, маґдебурзьке право, міський суд, вїйт, бурмістри, райці, полковий суд.

Відомий факт, що магістрати поставали як адміністративно-судові установи. В привілеях на маґдебурзьке право, які отримували міста Лівобережної України ще за часів польського панування, це чітко було прописано. Зокрема, королівський привілей Сигізмунда III Чернігову від 27 березня 1623 р. наголошував на судових повноваженнях магістрату. Конфірмаційні та оборонні царські грамоти, а також гетьманські універсали другої половини XVII – XVIII ст. лише затверджували усталену практику.

Дослідження історії маґдебургій лівобережних міст започаткували публікації документів та матеріалів з історії міського самоврядування на сторінках часопису «Чернігівские губернские ведомости» в середині XIX ст. [6].

Судові повноваження магістратів протягом другої половини XVII – XVIII ст. розглядалися в контексті вивчення історії міського самоврядування та системи судочинства доби Гетьманщини.

Д. Багалій, досліджуючи чинність магдебурзького права на Лівобережній Україні, стисло схарактеризував організацію міського суду, його компетенцію, проаналізував збірники магдебурзького права, які використовувались у міських судах упродовж другої половини XVII – XVIII ст. [1]. Наприкінці XIX – на початку XX ст. увагу дослідників привернула система судоустрою на терені Гетьманщини. Саме у цьому контексті О. Левицький класифікував міські актові книги Лівобережжя [10]. До історії магістратських судів на Лівобережній Україні зверталися також О. Лазаревський та Д. Міллер [9]. Аналізуючи міські актові книги Ніжина, Стародуба і Переяслава, Д. Міллер доводив, що полкові та сотенні суди з одного боку, і магістратські – з іншого, були розмежовані на початку XVIII ст. Питань магістратського суду торкались у своїх працях М. Слабченко та М. Василенко [14]. Праця Я. Падоха була присвячена судовій практиці Гетьманщини. Автор стисло з'ясував проблему магістратського судочинства, наголосивши на його поступовому занепаді [12, с. 38–43].

Досліджуючи суспільно-політичний устрій Лівобережної України кінця XVII – XVIII ст., В. Дядиченко один з розділів своєї праці присвятив міському самоврядуванню [7, с. 281–331]. Аналізуючи систему судочинства, він наголошував на фактичній залежності магістратського суду від полкового. Деякі аспекти міського судочинства за магдебурзьким правом розглянув А. Пашук, досліджуючи організацію судоустрою на Лівобережній Україні у XVII – XVIII ст. [13].

Відчутний прорив в історії дослідження міського самоврядування відбувся наприкінці XX – на початку XXI ст., пов'язаний із проголошенням незалежності та прийняттям Конституції України. Відома дослідниця Т. Гошко, аналізуючи українську історіографію історії міст на магдебурзькому праві, зазначила, що питання поширення магдебурзького права в Україні, як і загалом в Центрально-Східній Європі, не є суто історичним. Воно лежить, перш за все, на стику історії і права... і тому досліджується як істориками, так і юристами [3]. Проблема міського судочинства за магдебурзьким правом – історико-правова проблема. Магістратським та ратушним судам міст України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. була присвячена розвідка Л. Гамбурга [2]. Аналізуючи структурні особливості та загальний розвиток міського судочинства, автор акцентував увагу на складних взаємовідносинах між козацькими та магістратськими судами. На особливу увагу заслуговує історико-правове дослідження М. Кобилецького, окремих розділ якого присвячений магдебурзькому праву на українських землях під час та після Української національно-визвольної війни середини XVII ст. [8]. Він дає загальний огляд функціонування судів у містах магдебурзького права Гетьманщини (Ніжині, Стародубі, Чернігові), спираючись переважно на «Права, за якими судиться малоросійський народ, 1743 р.» [8, с. 356–359].

Тезу про те, що магістратські суди були діючими, і розглядали як цивільні, так і нескладні кримінальні справи підтверджують міські актові книги. Слушне зауваження О. Левицького про те, що «едва ли найдутся другие судебные акты, так ярко и полно отражающие в себе жизнь народную, как именно акты малороссийские», якнайкраще підтверджується тими судовими документами XVII – XVIII ст., які дійшли до нашого часу [10, с. 5].

Історії чернігівського міського суду другої половини XVII – XVIII ст. авторкою вже була присвячена окрема розвідка [4]. Мова йшла про особливості судового процесу, реформи в сфері судочинства, що проводилися впродовж XVIII ст., а також наведені поодинокі справи, які увійшли до міських актових книг 1752 – 1753 рр. Окремо було проаналізовано зміст актових книг Чернігівського магістрату, що містили нотаріальні справи [5]. У фонді Чернігівського магістрату, що зберігається в Центральному державному історичному архіві України у м. Києві представлені актові книги другої половини XVIII ст., які дають можливість і надалі звертатись до судової практики міщанського уряду.

Міські актові книги засвідчують той факт, що Чернігівський магістрат – це одна колегія – рада у складі обраних міщанами війта, бурмистрів, райців, яка здійснювала контроль за господарським життям міста, слідувала за його благоустроєм і була наділена судовими повноваженнями. Судова колегія лавників («лава») під головуванням війта не існувала.

Характер та зміст цивільних і кримінальних справ, що розглядалися магістратом, засвідчують записи у міських актових книгах. У них акуратно протоколювалося все, що відбувалося в суді, – розгляд судових позовів, допити свідків, винесення вироків. Як свідчать актові книги магістрату другої половини XVIII ст., суд найчастіше розглядав такі категорії цивільних справ, як суперечки за землю, спадщину, розподіл рухомого і нерухомого майна, стягнення боргів тощо. Крім численних цивільних справ магістрат розглядав нескладні кримінальні справи про крадіжки, бійки та інші протизаконні дії.

Судовий процес був побудований таким чином, що обидві сторони мали давати свідчення у магістраті. Якщо справа не потребувала розгляду у вищій інстанції, вона вирішувалась доволі швидко. Судоговоріння здійснювалося публічно, «допускалось широкое участие населения, которое могло перейти из роли публики в роль свидетеля», якщо в тому була потреба [11, с. 44]. Справу слухали війт та бурмистри, після чого магістрат виносив ухвалу – «определение», яке вказувало на подальші його дії. Зазвичай виконавцями судових рішень призначалися райці. Вони також проводили розслідування, опитували свідків. Матеріали судових засідань протоколювали в актових книгах, причому цивільні та нескладні кримінальні справи зазвичай фіксувалися в одній книзі.

Протягом 1778 – 1783 рр. у магістраті тривав судовий процес за позовом архімандрита Борисо-Глібського монастиря «о захвате имущества кафедрального Черниговского монастыря» райцею Ф. Митаревським [15, арк. 12–14]. Магістрат заслухав свідчення обох сторін. Архімандрит представив витяг з актової книги Чернігівського магістрату від 9 листопада 1674 р., який свідчив, що двір разом із землею, «лежачий в Елецком обрубке», був наданий монастирю київським війтом Данилом Полоцьким [15, арк. 19–21]. Ф. Митаревський звинувачувався в тому, що свавільно зайняв частину цієї ділянки й розпочав там будівництво. Зі свого боку, Ф. Митаревський представив «продажну запись» від 3 квітня 1689 р., яка свідчила, що ця земля належала його батьку і була куплена «за полпята золотого» у Василя Криволенка [15, арк. 24–31]. У березні 1780 р. магістрат виніс попереднє рішення, в якому зазначалося, що «достаточного доказательства от ответчика не učinено». Втім, через те, що свого часу не була проведена земельна межа, виникла потреба у додатковому розслідуванні, яке провели райці Дем'ян Леонідов та Іван Леонт'єв. У березні 1783 р. магістрат виніс остаточне рішення, в якому засвідчив, що земля належить монастирю [15, арк. 51].

На початку 1781 р. була порушена справа за позовом дружини військового товариша Стефанії Санкової на свого дядька, райцю І. Санковського щодо приховування ним купчих на батьківські землі [16, арк. 1–12]. Вона зазначила, що І. Санковський привласнив купчі «на половинную часть земель шляхетських, купленных отцом его, а моим дедом Семеном Санкою» [16, арк. 3]. І. Санковський подав у магістрат оригінали двох купчих 1732 й 1733 рр. та витяг з міських книг 1733 р. про продаж трьох нивок Єфросинією Вергунихою Івану та Семену Санкам. Магістрат постановив виготовити для позивачки копії цих документів, а оригінали повернути І. Санковському [16, арк. 5 зв.]. Дане рішення засвідчили бурмистер Г. Бублик та райця Й. Глинський.

Досить часто до магістрату надходили позови з приводу спадщини. Так, у грудні 1765 р. до магістрату звернулася мешканка Білоуської сотні Марина Барбаш. Вона звинуватила свою колишню свекруху, дружину петрушинського війта Марію Тимошиху та її сина Матвія «за недопущение до наследных ей добр» [17, арк. 5–6 зв.]. М. Барбаш клопоталася про спадок свого померлого чоловіка і повернення їй грошової позики та особистих речей. Магістрат відправив до Марії Тимошихи через тодішнього петрушинського війта Федора Пархоменка повістку до суду. Вчинивши допит, магістрат ухвалив віддати М. Барбаш із дітьми землю її померлого чоловіка, провести оцінку землі брата померлого, Матвія Тимошенка, дізнатися, яка худоба належить позивачці та чи дійсно М. Тимошиха заборгувала М. Барбаш гроші. Петрушинський війт Ф. Пархоменко мав домогтися виконання постанови магістрату. Однак виникла тяганина, що змусило магістрат відправити до Петрушина ордер з наказом провести «изследование» даної справи до початку березня 1766 р. [17, арк. 18–19]. Крім того, райцям Д. Грибу та Д. Станіславському було доручено провести оцінку речей, повернення яких вимагала М. Барбаш від свекрові. На жаль, остаточний вирок магістрату у цій справі невідомий.

Наступна категорія справ, які зазвичай розглядав магістрат, стосувалася боргів. У травні 1760 р. магістрат порушив справу за позовом городничого Миколи Костянтиновича, який зазначив, що міщанин Г. Лопата впродовж трьох років не сплачував йому борг у розмірі 12 руб. [18, арк. 3–3 зв.]. Магістрат ухвалив провести «словесную росправу» і вчинити допит обох сторін. Г. Лопата був навіть узятий під варту. Відтак він дав розписку, в якій зазначив, що поверне гроші до початку січня наступного року. Якщо ж він вчасно не розрахується, то муситиме віддати подвійну суму, а у разі його смерті гроші мали повертати його дружина або діти. Г. Лопата дав ще одну розписку, в якій ішлося про те, що у січні 1758 р. замість визначених відсотків він передав городничому «свободную будку на Пятницком поле, при крамных лавках» на час, поки повністю не поверне позику. Підканцелярист М. Савич зняв з неї копію і долучив до справи. Г. Лопата не зміг вчасно повернути борг, за що вдруге був ув'язнений. Навесні 1762 р. у магістраті знову слухалася справа за позовом городничого. Цього разу магістрат ухвалив «какие имеются в него достатки движимые добра описать и оценить ... к отдаче оных просителю» [18, арк. 13–13 зв.]. Виконавцями були призначені «рочні» райці Ф. Железняк та Д. Станіславський.

Наприкінці 1779 р. бунчуковий товариш В. Лизогуб подав позов у магістрат на райцю М. Рака «за неотдачу им его сребла» [19, арк. 1–15]. В. Лизогуб повідомив, що передав срібляру Олексію Світлицькому 3 фунти срібла для виготовлення посуду. Згодом майстер виїхав з міста і передав срібло під заставу М. Раку. Магістрат задовольнив клопотання В. Лизогуба і наказав М. Раку повернути борг, «а в деньгах, за кои заложено в заставу, по законам ведаться». Відмова райці змусила магістрат визначити термін, в якій він мав розрахуватися з В. Лизогубом, ухваливши «к обжалованному Раку дасть позов з сроком две недели, чтоб он жалобщика удовольствовал, а если за чем не может, то явился бы в магистрат к ответу» [19, арк. 4]. М. Рак, у свою чергу, надав докази неправомірності дій В. Лизогуба. Зокрема, він засвідчив, що минуло п'ять років відтоді, як була укладена угода між О. Світлицьким та В. Лизогубом, і, крім того, останній вчасно не розрахувався за роботу. Він подав копію «обліку» срібляра О. Світлицького на заборговані В. Лизогубом 14 руб. 30 коп. Наприкінці січня 1780 р. магістрат ухвалив повернути виготовлений з того срібла посуд позивачу, оскільки дії О. Світлицького визнані неправомірними. М. Рак мав право подати позов на О. Світлицького і через суд вимагати повернення позики. У протоколі було зазначено, що при винесенні рішення магістрат керувався приписами магдебурзького права [19, арк. 12].

Поряд з цивільними фіксувалися і нескладні кримінальні справи. Так, у червні 1764 р. магістрат порушив справу «по иску поручика Глуховского гарнизонного полка Афанасия Савича на райцу Якова Гриба о воровстве его вещей» [20, арк. 1–13.]. У позові А. Савич зазначив, що він з січня 1763 р., згідно рішення магістрату, проживав у будинку Я. Гриба. За цей час у нього пропали деякі речі, а 25 червня, коли його дружина повернулася додому, «окошка были разбиты, квартира растворена и близ лежащие вещи взяты» [20, арк. 1–1 зв.]. Магістрат викликав обвинувачених до суду для свідчень. Я. Гриб з дружиною оскаржили звинувачення й заприсяглися, що не винні. За браком доказів А. Савич зняв обвинувачення, а магістрат припинив справу.

Находили численні позови і на підданих магістратських сіл. Так, канцелярист полкового суду І. Туренков звинуватив петрушинського війта Тимофія Івановича «за гвалтовне нападение» на його матір та крадіжку домашньої худоби [21, арк. 100–103 зв.]. Магістрат викликав Тимофія Івановича до суду, де на нього був накладений штраф.

Наприкінці лютого 1762 р. магістрат порушив справу за позовом райці В. Митаревського «о задержании казака местечка Вертиевки М. Крошки, поданных Нежинского полковника П. Розумовского Я. Верткого и Д. Скрипченка, обвиняемых в тайном провозе табака» [22, арк. 2–3 зв.]. На початку того ж таки року, В. Митаревський «имел смотрение так за здешними, яко и за приезжими всякого звания людьми, чтоб они для тайного за границу провозу табаку ни под каким видом не покупали и не продавали». У ніч з 20 на 21 лютого, неподалік Нової греблі, В. Митаревський затримав трьох чоловіків, які везли тютюн і не мали при собі відповідних посвідчень. Магістрат заслухав позивача і наказав довідатись, «куда они с тем табаком следовали и имеют ли паспорт, а до рассмотрения дела так их самих, яко и лошадей, задержать при магистрате под караулом» [22, арк. 4]. Слідство проводили райці В. Митаревський та Д. Гриб. На допиті Я. Вертківка показав, що він приїхав разом з товаришами, щоб продати тютюн, про що попередньо було домовлено з мешканцями Чернігова Ф. Дігтярем та Л. Лисицею. Опісля вони мали їхати у село Терехівку «за должными деньгами» для покупки «деревни, какая им понравится» [22, арк. 4 зв.– 8]. Я. Вертківка представив у магістрат свідоцтво, яке дозволяло козакам вільно рухатися по шляху до села Терехівки, «туда и обратно следуя везде по тракту в городах и местечках, селах, и на учрежденных караулах господам, команду имеющим, прошу чинить свободный пропуск без малейшей задержки». Крім того, було зазначено, що козаки їдуть на трьох порожніх підводах. Як виявилось, ні паспортів, ні дозволу на перевезення тютюну вони не мали. Магістрат викликав у якості свідків Ф. Дігтяря та Л. Лисицю. Однак у слідство втрутилася Чернігівська полкова канцелярія, і за її наказом магістрат змушений був закрити справу. Козаки були відпущені по домівках, а усі папери «о тайно провозимом табаке» відправлені до слідчої комісії у Городні [22, арк. 16–20]. Невдовзі справа несподівано набула нового повороту. За вказівкою ніжинського полковника П. Розумовського, козаки подали скаргу на райцю В. Митаревського, який був узятий під варту та відправлений до Ніжина. Надалі магістрат клопотався вже про його звільнення [22, арк. 22–34 зв.].

Досить швидко у магістраті розглядалися справи, пов'язані з порушенням громадського правопорядку, зокрема, бійками. Наприклад, у лютому 1753 р. канцелярист полкового суду Григорій Олександрович за учинення бійки подав позов на шинкаря Г. Єнька [21, арк. 33–35]. Магістрат ухвалив допитати шинкаря «и повернуть дело порядком судным, представитъ к слушанию по

челобитной Григория Александровича осмотра боевых знаков» [21, арк. 33–34 зв.]. Райця Ф. Мазур оглянув постраждалого. Справу слухали вїйт К. Каневський, бурмистер С. Крутень та райця В. Малашенко. Під час слідства канцелярист відмовився від позову і засвідчив у магістраті, що порозумівся з шинкарем і не має до нього жодних претензій, відтак справу було припинено.

Непорозуміння та бійки часом виникали між міщанами та російськими військовими, які квартирували у місті. Обидві сторони зазвичай спершу апелювали до магістрату. Наприклад, у лютому 1751 р. була порушена справа за позовом каптенармуса Полтавського полку Іванівського [23, арк. 2–4 зв.]. Він зазначив, що поблизу магістрату сталася бійка за участю райці Р. Стефанова, писаря М. Санковського та міщанина Р. Ребенка. Усю провину Івановський поклав на райцю і звинуватив його у побитті. М. Санковський та Р. Ребенок виступали свідками. У березні відбулося попереднє слухання справи, і до протоколів були вписані «судові виступи» позивача Івановського та райці Стефанова. Вирішено було допитати свідків, однак невдовзі Івановський та Стефанов подали чолобитну до магістрату, в якій повідомили про порозуміння, відтак магістрат закрит справу [23, арк. 10–11]. У 1754 р. була заведена окрема справа «о ссорах и драках между мещанами города Чернигова и служащими артиллерийской команды» [24, арк. 1–30]. Справа містить скарги і позови, які магістрат розглядав впродовж двох років. У січні 1760 р. Чернігівська гарнізонна канцелярія відправила до магістрату лист, в якому чернігівський міщанин А. М'якота був звинувачений у побитті дружини одного з солдатів гарнізону [25, арк. 10–12]. Магістрат опитав свідків, серед яких був і райця В. Митаревський. Під час слухання справи виявилось, що жінка першою розпочала сварку, а потім і бійку. Насамкінець магістрат відмовив у подальшому розгляді позову «за неправой и неправильный иск», сповістивши про це Чернігівську гарнізонну канцелярію. При винесенні вироку суд користувався приписами магдебурзького права, зокрема було зазначено, що «свидетельством трех або двух свидков имеет сторона реч свою держать, в той же книге Статуту в том же разделе 4 артикле 77 напечатано, доводы и отводы бывають чрез присягу кому письма або свидков не достане; да в книге порядку права майдебурского гласит, ежели бы кто имел едного кривду, а правом того не доходячи, сам бы помстился, того право свое уже тратит, бо некто в своей речи суд не может быть и сам себе ж справедливость чинит» [25, арк. 12–12 зв.].

Траплялися ситуації, коли магістрат і земський суд, що існував у місті з 1763 р., спільно розглядали ту або іншу справу. Так, у липні 1767 р. городовий отаман Г. Плохута подав у магістрат позов на міщанина Я. Здора «за гвалтовное и самоуправное» захоплення «по деду и по отцу наследственного огорода з садом» [26, арк. 1]. Вїйт Н. Шарий подав до магістрату протест з проханням призупинити розгляд даної справи, аргументуючи це тим, що земельна ділянка, за яку клопотав Г. Плохута, належить йому. Крім того, Н. Шарий зазначив, що земський суд за його позовом порушив справу, «по какой моей претензии и дело в суде земском повета Черниговского в произвождении имеетя, по которому делу как он, атаман Плохута, правно в помянутой суд земский запозван» [26, арк.]. У магістраті відбулося слухання «по делу атамана городского Григория Плохуты на мещанина черниговского Якова Здора», після чого суд ухвалив рішення «вышеписанной иск на Якова Здора ... приостановить». Г. Плохута звернувся до Генерального військового суду. Магістрату було наказано чинити «по вышеписанному его Григория Плохуты на Якова Здора иску решения мимо войта». За позовом Н. Шарого, на початку січня наступного року земський суд зажадав від магістрату забезпечити явку свідків у справі. Г. Плохута постійно скаржився до Генерального суду «о долговременном произвождении дела». Розгляд справи справді затягнувся на рік, проте Н. Шарий виграв процес. Врешті-решт магістрат ухвалив: «имеючогось уже за отступление его, атамана Плохуты, решено, и тот огород отсужден господину вийту... и разборов в магистрате по тому делу не должно уже быть..., как оной признан быть судом земским не его, атамана, и он ищет на Здора не за свое добро» [26, арк. 22]. Про це рішення магістрат відразу ж повідомив Генеральний військовий суд.

Окрім позовів, магістрат отримував численні скарги, донесення, протести, за якими не було сенсу порушувати судові справи, проте вони розглядалися урядовцями і обов'язково фіксувалися у міських актових книгах. Наприклад, навесні 1752 р. цехмістер та підскарбій ковальського цеху подали скаргу «с прошением за неослушание товарищей оного цеху ... поступления по законам» [21, арк. 94–98 зв.]. Скоріше за все, вони прагнули отримати підтвердження своїх прав, бо до скарги додали копії 4 «крепостей», які були виготовлені писарем М. Санковським.

Скарги вносили до міських книг нарівні з позовами. Наприклад, у 1752 р. були зареєстровані: «доношение жителя черниговского Захария Ивана Черевченка з жалобою на солдата команды гарнизонной Василия Ивановича за причиненной у него им боя и с прошением о своде его на другую

квартиру по команді представлення», «доношение Данилы Станиславского на Фому Железняк за обесчестие им его в названии воров», «доношение протестное Исидора Дорошенка на Федора Пискуна за причиненный бой жене его», «доношение Марии Ладончихи с прошением, чтоб мужа ея Петра, сыскав от беспрепятственного пьянства, велено задержать» тощо [21, арк. 28–29, 56–56 зв.; 64–64 зв.]. Упродовж 1772 – 1781 рр. магістрат зареєстрував низку скарг від жителів магістратського села Петрушина [27, арк. 1–132]. За деякими з них згодом були порушені судові справи як у магістраті, так і у гродському суді, що діяв натоді у місті замість полкового.

Таким чином, Чернігівський магістрат у другій половині XVIII ст. зберіг свої судові повноваження, що підтверджують міські актові книги. Враховуючи наявність у місті полкового, а пізніше гродського та земського судів, магістратський суд розглядав переважно цивільні та нескладні кримінальні справи, приймаючи позови від міщан, магістратських посполитих, а також представників інших станів у разі, якщо одна із сторін належала до юрисдикції Чернігівського магістрату. Тривалість судового процесу залежала від характеру справи. Окрім позовів, магістрат отримував численні скарги і відповідним чином реагував на них, не порушуючи судових справ.

Джерела та література:

1. Багалеї Д. Магдебурское право в Левобережной Малороссии / Д. Багалеї // Журнал Министерства народного просвещения. – 1892. – № 3. – С. 1–56; Багалеї Д. Магдебургское право в городах Левобережной Малороссии / Д. Багалеї // Труды Десятого Археологического съезда в Риге 1896. – М.: Типография Г. Лисснера и А. Гешеля, 1899. – Т. 1. – С. 245–255; Багалеї Д. Магдебурзьке право на Лівобічній Україні // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV – XVIII в. / Д. Багалеї. – Львів: Друкарня Наукового Товариства імені Шевченка, 1904. – Ч. 2. – С. 386–442; Багалеї Д. Судьба магистратского самоуправления в малороссийских городах XVII – XVIII вв. / Д. Багалеї // Сборник статей в честь Матвея Кузьмича Любавского. – Петроград, 1917. – С. 627–636.
2. Гамбург Л. Магістратські і ратушні суди у самоврядуванні міст України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. / Л. Гамбург // Право України. – 2000. – № 4. – С. 110–114, 132.
3. Гошко Т. Штрихи до сучасної української історіографії історії міст на магдебурзькому праві в Україні / Т. Гошко // Історіографічні дослідження в Україні: Зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 21. – С. 124–165.
4. Доманова Г. Чернігівський магістрат як судова установа // Література та культура Полісся / Г. Доманова. – Ніжин, 2005. – Вип. 29. – С. 64–70.
5. Доманова Г. Актові книги Чернігівського магістрату // Література та культура Полісся / Г. Доманова. – Ніжин, 2002. – Вип. 21. – С. 48–52.
6. Доношения от нас, мещан черниговских, Ясне Велможному Добродееви Его Милости Пану Гетману, в нуждах наших, з прошением на оные милостивного призрения и поновительного на универсалы потвержения / Сообщил П. Г. Леневиц // Черниговские губернские ведомости (далі – ЧГВ). – 1852. – № 22. – Часть неофициальная. – С. 231–233; Материалы для истории местного судопроизводства. Протокул до записованя справ поточных на рок 1690. Стародубский магистрат // ЧГВ. – 1852. – № 36. – Часть неофициальная. – С. 381–384; № 37. – Часть неофициальная. – С. 395–401; № 38. – Часть неофициальная. – С. 413–421; № 39. – Часть неофициальная. – С. 427–431; № 40. – Часть неофициальная. – С. 440–445; № 42. – Часть неофициальная. – С. 461–469; № 43. – Часть неофициальная. – С. 478–485; № 44. – Часть неофициальная. – С. 489–500; Стародубский магистрат: Протыкул справ поточных 1683 год // ЧГВ. – 1857. – № 21. – Часть неофициальная. – С. 175–177; № 22. – Часть неофициальная. – С. 185–188; № 23. – Часть неофициальная. – С. 191–193; № 24. – Часть неофициальная. – С. 201–203; № 25. – Часть неофициальная. – С. 209–212; № 26. – Часть неофициальная. – С. 217–219; № 27. – Часть неофициальная. – С. 225–227; № 28. – Часть неофициальная. – С. 233–236; № 30. – Часть неофициальная. – С. 251–254; № 31. – Часть неофициальная. – С. 259–260; № 32. – Часть неофициальная. – С. 267–269; № 33. – Часть неофициальная. – С. 275–276.
7. Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. / В. А. Дядиченко. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959. – 532 с.
8. Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.): Історико-правове дослідження / М. Кобилецький. – Львів: ПАІС, 2008. – 406 с.
9. Лазаревский А. Л. Суды в Старой Малороссии: Замечания на монографию Д.П. Миллера “Суды земские, гродские и подкоморские в XVIII веке” / А. Л. Лазаревский // Киевская старина. – 1898. – № 7–8. – С. 75–115; Миллер Д. П. Очерки из истории юридического быта Старой

Малороссии. Суды земские, городские и подкоморские в XVIII в. / Д. П. Миллер // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков, 1896. – Т. 8. – С. 63–244.

10. Левицкий О. И. Об актових книгах, относящихся к истории Юго-Западного края и Малороссии / О. Левицкий. – М., 1900. – 30 с.

11. Очерк истории города Чернигова. 907 – 1907. Юбилейное издание Черниговской Городской управы. – Чернигов: Типография губернского земства, 1908. – 71 с.

12. Падох Я. Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII – XVIII ст. / Я. Падох. – Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1994. – 195 с.

13. Пашук А. Й. Організація судів на Україні в другій половині XVII століття / А. Й. Пашук. – Харків: Видавництво Харківського університету ім. О. М. Горького, 1961. – 48 с.; Пашук А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII – XVIII ст. (1648 – 1782) / А. Й. Пашук. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1967. – 179 с.

14. Слабченко М. Є. Судівництво на Україні XVII – XVIII ст.: Конспект лекцій, читаних на Одеських учительських курсах в серпні 1918 р. / М. Є. Слабченко. – Харків: Кооперативная типография, 1919. – 39 с.; Василенко Н. П. Право магдебургское / Н. П. Василенко // Энциклопедический словарь. Издатели Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон. – СПб.: Типография Акционерного общества Брокгауз-Ефрон, 1898. – Т. 24 – С. 890–896; Василенко М. Н. “Права, по которым судится малороссийский народ” як джерело державного права на Україні XVIII в. / М. Н. Василенко // Ювілейний збірник на пошану академіка М. С. Грушевського. – К.: Друкарня Української академії наук, 1928. – Т. 1. – С. 245 – 253.

15. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК України), ф. 1673, оп. 2, спр. 118, 55 арк.

16. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 130, 30 арк.

17. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 72, 56 арк.

18. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 43, 14 арк.

19. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 115, 14 арк.

20. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 1, спр. 114, 13 арк.

21. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 26, 170 арк.

22. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 1, спр. 78, 44 арк.

23. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 1, спр. 16, 14 арк.

24. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 1, спр. 45, 30 арк.

25. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 45, 110 арк.

26. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 77, 25 арк.

27. ЦДАК України, ф. 1673, оп. 2, спр. 98, 132 арк.

Анна Доманова

**ГОРОДСКОЕ СУДОПРОИЗВОДСТВО
(ПО АКТОВЫМ КНИГАМ ЧЕРНИГОВСКОГО МАГИСТРАТА
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII В.)**

Статья посвящена судебным полномочиям Черниговского магистрата, который рассматривал как гражданские, так и не сложные уголовные дела. Основное внимание уделяется городским актовым книгам второй половины XVIII в., что хранятся в фонде Черниговского магистрата и дают возможность определить характер дел и проследить особенности процесса судопроизводства.

Ключевые слова: Черниговский магистрат, магдебургское право, городской суд, войт, бурмистры, райци, полковой суд.

Hanna Domanova

**CITY PROCEEDINGS (IN ACCORDANCE TO THE REGISTER BOOKS OF CHERNIHIV
MAGISTRATE OF THE SECOND HALF OF THE EIGHTEENTH CENTURY)**

The article is devoted to the judicial power of the Chernihiv magistrate, which handled both civil and simple criminal cases. The main attention is paid to the city register books of the second half of the eighteenth century, which are kept in the fund of the Chernihiv magistrate and give an opportunity to define the nature of cases and to trace the features of the judicial process.

Keywords: Chernihiv magistrate, Magdeburg law, municipal court, viit, burmystry, raitsi, regimental.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2015